

тема:

**Відбулося
засідання РАУ
16 грудня
2022 року**

с. 3

**Щорічні внески
на адвокатське
самоврядування
у 2023 році**

с. 5

**Дайджест
діяльності
комітетів
та секцій НААУ
за листопад —
грудень 2022
року**

с. 7

**Історія
адвокатури:
«Київська
адвокатура
на зламі епох:
витоки, долі,
репресії»:
презентовано
нову монографію
НААУ**

с. 58

АДВОКАТИ НА ЗАХИСТІ ІНТЕРЕСІВ МІСТА ОЛЕКСАНДРІВСЬКА (ЗАПОРІЖЖЯ)

Дмитро Майстро, адвокат, партнер ЮК «Майстро і Беженар», учасник Всеукраїнського Проекту «Історія адвокатури України» Центру досліджень адвокатури і права НААУ

Історія адвокатури Запоріжжя досі ще ніколи не ставала об'єктом досліджень з історії адвокатури. За допомогою Центру досліджень адвокатури і права Національної асоціації адвокатів України, а також місцевих істориків та краєзнавців вперше опубліковано імена провідних адвокатів Запоріжчини перелому XIX-XX ст.; на основі архівних джерел та місцевої преси встановлено їхніх клієнтів та справи, які вони провадили. Показано заснування адвокатами, діяльність та реформування юридичного відділу міської ради міста.

Історична розвідка про адвокатів міста Олександрівська — це перший крок до системного дослідження історії адвокатури Запоріжжя, її витоків та найяскравіших представників адвокатури. Переконані, що вивчення досвіду адвокатської діяльності колег минулих поколінь стане у пригоді сучасним, особливо молодим адвокатам, забезпечить тяглість поколінь, продовження традицій нашої корпорації і доведе історичні підвалини виникнення та діяльності адвокатури на Запоріжчині.

Розвиток адвокатської справи на Запоріжжі у другій половині XIX століття був пов'язаний із судовою реформою 1864 року та появою інституту присяжних повірених. На той час Олександрівськ (з 1921 року перейменовано на Запоріжжя) був повітовим містом Катеринославської (Дніпропетровської) губернії.

Згідно із Судовими статутами 1864 р., присяжні повірені мали право об'єднуватися в одно ціле на загальних зборах за своєю Радою. Нагляд за діяльністю присяжних повірених був покладений на ради, які обиралися присяжними повіреними з їхнього числа.

Адвокатура того часу поділялась на два види:

- *присяжні повірені* — адвокати, що працювали при судових установах (судових палатах та окружних судах) та складали присягу перед вступом на посаду;
- *приватні повірені* — адвокати, що могли брати участь у справах лише за довіреністю від однієї зі сторін спору та з дозволу суду.

Інститут приватних повірених в Російській імперії було запроваджено Законом від 6 червня 1874 р. Ними могли бути громадяни, котрі досягли 18 років,

за винятком жінок. Переважно приватними повіреними ставали ті особи, що надавали правову допомогу у дореформений період. Приватні повірені не мали своєї корпоративної організації. Щоб отримати свідоцтво на зайняття адвокатською діяльністю, вони повинні були скласти іспит в окружному суді або судовій палаті. Там і видавали свідоцтво на право ведення судових справ.

Відмінність присяжних повірених від приватних повірених полягала також у тому, що присяжні повірені зберігали право клопотати у всіх судових інстанціях Російської імперії, а приватні повірені могли виступати тільки в судах, що видали їм такий дозвіл. У касаційних департаментах Урядового Сенату могли діяти по тих справах, які вони вели в нижчих інстанціях, а присяжні повірені — по всіх справах.

Приватні повірені могли виступати лише в тих судах, до яких вони були приписані. У зв'язку з тим, що для приватних повірених не була обов'язковою спеціальна освіта, траплялися випадки, коли приватні повірені мали незначну підготовку. За своєю

кількістю присяжні повірені переважали число приватних повірених.

За даними довідкового видання «Весь Екатеринослав» за 1913 рік, у м. Катеринославі було присяжних повірених — 44 особи, помічників присяжних повірених — 32 особи. В той же час кількість приватних повірених — 27 особи. У 1917 році у м. Катеринославі було присяжних повірених — 44 особи помічників присяжних повірених — 42 особи.

Серед відомих присяжних повірених м. Катеринослава, з ким активно співпрацювало міське самоуправління Олександрівська, були: Березовський Яків Даниїлович, Коростовцев Микола Никифорович, Немировський Яків Асаакович; Функ Петр Генрихович.

Довідкове видання «Екатеринославский адрес-календарь. 1917 год» інформував про наявність у м. Олександрівськ двох помічників присяжних повірених, які працювали та проживали у місті. Ними були: Попов Микола Сергійович і Варфоломєєв Олександр Іванович. Ще один — Бібельшайн Еудард Давидович — жив і працював в с. Гуляйполе Олександрівського повіту.

Крім того, десять приватних повірених працювали в м. Олександрівську: Лавров Павло Олександрович, Хмиров Ігнат Іванович, Рубанович Яків Ілліч, Чапський Вітольд Гаврилович, Римаренко Олександр Сергійович, Ковальов Олександр Петрович, Блюмкін Соломон Мойсейович, Тореп Йосиф Андрійович, Рубанович Яків Абрамович, Позенгауз Гешель Йосипович.

В другій половині 1880-х років інтереси міста в судових установах представляли приватні повірені: Чеповецький Григорій Лазарович (1885-1887, 1889 р.), Келін Савелій Маркович (1887 р.), Міхельсон Аарон Ісаакович (1889-1891), Міхельсон Мойсей Ісаакович (1891-1893), Ольшанський Михайло Федорович (з 1893 року).

Станом на жовтень 1890 року в м. Олександрівську не було жодного присяжного повіреного чи приватного повіреного.

ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТА Я. Г. БЕРЕЗОВСЬКОГО

Присяжний повірений, кандидат права **Я. Г. Березовський** представляв захист інтересів міста Олександрівська протягом 1896-1898 рр. у Катеринославському Окружному Суді. Він мав жалування 900 крб на рік.

Протягом 1897 року Я. Г. Березовський, як міський повірений, подав 8 нових позовів до Окружного суду

щодо самовільного захоплення міської землі, її незаконного використання та за значні несплати за договорами оренди.

Із розглянутих у 1897 році позовів було виграно вісім позовів, рішення щодо них вступили у законну силу.

Справи, виграні присяжним повіреним Я. Г. Березовським, були: перша та друга до підприємця Костянтина Кикнадзе, власника закладів торгівлі елітних спиртних напоїв — за вилучення приміщень торгівлі та повернення боргів за оренду; третя — до Хаста за торгову лавку, четверта — до підприємця Шекіна за ковальню; п'ята — до Попуренко за землю; шоста до Антонова Івана за вилучення землі в кількості 55 кв. сажнів; сьома до Соколовського і Омельченка — про відміну публічних торгів; восьма — щодо вилучення землі.

ПОЗОВИ ТА СПРАВИ МІСТА ОЛЕКСАНДРІЇ КІНЦЯ ХІХ СТ.

Протягом 1897 року на міське самоуправління було подано різними особами два позови:

— позов Іллі Кикнадзе про звільнення від опису майна та його продажу;

— позов Теверовського до міста Олександрівська про повернення 65 крб з судовими витратами (в позові було позивачу відмовлено, з компенсацією 11 крб судових витрат присяжному повіреному Теверовському).

Крім того, позовів, поданих у попередні роки, малося три виграних міським присяжним повіреним в Катеринославському Окружному Суді та перенесених по скаргах відповідачів до Судової Палати: 1) по позову до Вольпера за лавку, 2) до Пантелемона Каськова за землю, 3) Куценка за землю.

Чотири справи попередніх років за позовами присяжного повіреного Олександрівського міського самоуправління ще Судом були не вирішені: 1) позов до Грузенберга за землю, 2) до Яблонської Матрони, 3) до Шевчукової, 4) про витрати по майну вмерлого Литвинова.

Одна справа, до «Русского Общества Пароходства и Торговли» щодо оренди землі на березі р. Дніпро була програна в Судовій Палаті і була перенесена до Сенату.

Така мала кількість справ міста пояснюється тим, що більшість представників адвокатури працювала у Катеринославі (Дніпрі) та в околицях, з огляду на близьку відстань до суду.

Справа представництва зрушила з місця на початку ХХ ст., коли міська рада Олександрії залучала до представництва провідних адвокатів краю, в тому числі приватних.

ЮРИДИЧНИЙ ВІДДІЛ ОЛЕКСАНДРІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ

Значну увагу до юридичного забезпечення міського господарства м. Олександрівська вдалося привернути разом з обранням міським головою гласної міської думи місцевого підприємця Фелікса Францовича Мовчановського. За його ініціативи було запрошено на посаду юрисконсульта приватного повіреного **Римаренко Олександра Сергійовича**, який розпочав свою роботу з 1 серпня 1902 року і став засновником юридичного відділу Олександрівської міської управи.

3 березня 1902 року було налагоджена співпраця з відомим присяжним повіреним **Яковом Самуїловичем Гуровичем**.

У подальшій позовній роботі Олександрівське самоуправління залучало інших представників, переважно з губерньського міста Катеринослава (нині Дніпро).

Так, у 1903 році Олександрівським міським самоуправлінням для свого представництва в судах було залучено декількох представників: як міського юрисконсульта адвоката (приватного повіреного) Римаренка О. С., що займався представництвом міської ради у загальних міських справах. Присяжний повірений Яків Гурович представляв інтереси міста в Катеринославському Окружному Суді.

За справу щодо позову відносно міського водогону були залучені присяжний повірений **Іван Васильович Спосібний**, відомий адвокат Катеринославщини, а також кандидат права **Яков Ісаакович Неміровський**.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТІВ ОЛЕКСАНДРІЇ: КІЛЬКІСТЬ ТА СКЛАД СПРАВ

Із залученням вищезгаданих приватних та державних адвокатів значно покращилася якість юридичного представництва міста у судах. Зросла кількість справ і якість роботи захисників, а відтак і зросли їхні гонорари.

Так, 15 липня 1904 року юрисконсульт Римаренко О. С. подав до Олександрівської міської управи свій звіт про позовну роботу з серпня 1902 по липень

1904 рр.: «...в моем производстве находилось судебных городских дел 27, из коих 24 дела гражданские и 3 дела головные».

Всього із 24 цивільних справ 7 справ було від різних осіб до міського самоуправління м. Олександрівська. Інші 17 позовів міста до різних осіб. Загальна сума всіх цивільних прав становила 75839 крб.

Із всіх 27 справ на липень 1904 року було завершено 3 кримінальні справи і 13 цивільних. На користь міста було виграно 8 справ. П'ять позовів було програно. Слід зазначити, що чотири справи було програно відомому підприємцю Дмитру Мінаєву — про витребування судових витрат по позовах Міської управи до Дмитра Мінаєва щодо орендних платежів. Причому в ході розглядів позовів Олександрівською міською радою вимоги були припинені. Було з'ясовано неправильність їх нарахування у 1901 році. П'ята — по позову міста до підприємця Лизлова на 50 крб за зупинку водопостачання на будівництві нової жіночої гімназії.

З 11 незакінчених справ в першій інстанції було вирішено на користь міста Олександрівська чотири справи і одна справа програна (рішення Окружного суду по цій справі було оскаржене до Судової палати). Шість справ по суті не слухалося.

З означених справ чотири — про знесення цегельних заводів. Одна справа — позов міського самоуправління до підприємців, братів Дмитра і Олександра Мінаєвих на загальну суму в 1058 крб щодо виправлення будівельних робіт в новій жіночій гімназії. І зустрічний позов братів Мінаєвих до Олександрівського самоуправління відносно розрахунків за будівництво будівлі жіночої гімназії на розі вул. Гоголівської і Дніпровської (на даний момент ці вулиці носять назви: вул. Гоголя і вул. Дніпровська відповідно). Останній позов було призупинено міською управою у зв'язку з повним виконанням усіх зобов'язань підрядниками.

Шоста справа — позов пана Фильгова до міста Олександрівська було вирішено завдяки залученню до справи третьої особи. Таким чином інтереси міста були вирішені по цій справі.

Із 24 цивільних справ, які знаходилися в проведенні Повітового члена Окружного суду по Олександрівському повіту — 16 справ, в проведенні Катеринославського Окружного суду — 8 справ, крім того надійшло до окружного суду по апеляційних скаргах на рішення повітового члену суду 9 справ.

ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТА ОЛЕКСАНДРА РИМАРЕНКА

Протягом 1902-1904 рр. Олександр Римаренко, як представник Олександрівська, додатково брав участь по міських справах в Окружному суді 6 разів, у як член Суду по Олександрівському повіту — 6 разів та Олександрівському міському суді — 22 рази. Чотири рази брав участь в провадженні оглядів та у експертизах. Крім того, за цей час О. С. Римаренко підготував більше двадцяти письмових висновків по різних юридичних проблемних питаннях на запис міської управи Олександрівська. Понаднормово представляв більше десяти разів інтереси міста в окружному суді по міських справах, які не були в його провадженні.

З відомостей виборців Катеринославського губернского виборного зібрання про адвоката Римаренка Олександра Сергійовича відомо (станом на 1912 рік): 42 роки, зі спадкових дворян, православний, росіянин, освіта середня (Астраханська гімназія і Казанський університет, повний курс якого не закінчив), за професією — приватний повірений Катеринославського окружного суду та Харківської Судової палати; з постійним проживанням в м. Олександрівську. Мав дворову, з будівлями, міську садибу по вулиці Фортечній (нині — також вул. Фортечна). Офіційно належав за політичними поглядами до прогресистів.

Протягом 1910-х років неодноразово Римаренка О. С. було обрано депутатом (гласним) Олександрівської міської думи. Під час своєї діяльності гласного думи був членом різних депутатських комісій. Особливо активно працював в Бюджетно-ревізійній комісії Олександрівської міської думи. Був неодноразово головою цієї комісії. Активно працював по залученню позик на розвиток міського господарства Олександрівська.

На 1915 рік Римаренко О. С. займав посаду голови Олександрівського міського осередку комітету Всеросійського Союзу міст.

В березні 1916 року Римаренко О. С. був змушений відмовитися від роботи у бюджетно-ревізійній комісії незважаючи на неодноразове офіційне звернення гласних Олександрівської міської думи.

На 1917 рік серед знакових справ, які були у провадженні адвоката Олександра Римаренка, — декілька матеріалів щодо повернення заборгованості по кредитах Олександрівського Піклування про глухонімих перед Олександрівським громадським міським банком на загальну суму 15 тис. крб. На той час це була надзви-

чайно велика сума. Одна з цих справ на суму 5100 крб в жовтні 1917 року розглядалася у Харківський Судовій палаті. Після тривалих судових засідань та переговорів представників міської управи Олександрівська вдалося домовитися про добровільне погашення боргу в 15 тис. крб.

З обранням міським головою Олександрівська Попова М. М. змінилося ставлення до керівника юридичного відділу міської управи приватного повіреного Римаренка О. С. Постійні словесні зауваження щодо постійної відсутності керівника юридичного відділу Римаренка О. С. у зв'язку з його приватною адвокатською діяльністю. Ці обставини змусили навесні 1918 року звернутися до приватного повіреного Римаренка Олександра Сергійовича з пропозиціями реформування юридичного відділу міської управи. До затвердження нового проекту штату та фінансування Олександр Римаренко заявив про готовність продовжувати представництво інтересів міста в судових установах. Проте міський голова Попов М. М. і гласні міської думи нового скликання (з 1917 року) продовжували ігнорувати пропозиції реорганізації та збільшення штату і видатків на юридичний відділ у зв'язку з великим обсягом справ.

1 червня 1918 року Олександрівська міська управа звернулася до присяжного повіреного Блюмкіна С. М. про представництво її інтересів у Катеринославському Окружному Суді по скаргах домовласників м. Олександрівська за надто високі податки на нерухоме майно. А також у своєму листі просила знайти присяжного повіреного для постійного представництва в судах інтересів міста Олександрівськ.

Кандидат швидко знайшовся — присяжний повірений Трандафілов Микола Лазарович з м. Петрограда. 8 липня 1918 року у своєму зверненні до міського голови м. Олександрівська Микола Трандафілов писав: *«Имею честь просить Вас, представить мне место юрисконсульта в вверенном Вам городском общественном управлении».*

Микола Трандафілов повідомив про себе: уродженець Катеринославської губернії. В 1902 р. закінчив юридичний факультет Санкт-Петербурзького університету з дипломом першого ступеня. З 1902 по 1918 рр. член присяжної адвокатури округу Петроградської судової палати. Весь час займався адвокатською діяльністю в Петрограді. З 1909 по 1918 рр. — працював юрисконсультом Морського Міністерства, Санкт-

Петербурзького порту, Головного Управління Корабельного будівництва, Обухівського сталелитейного заводу і Іжорського заводу. З 1911 року працював юрисконсультом Акціонерного товариства Бурлинських мідеплавильних заводів; з 1907 року юрисконсульт Товариства користувачів при Путіловському заводі, а також в ряді інших торгових і промислових підприємств.

Протягом трьох тижнів кандидатура Петроградського присяжного повіреного Миколи Трандафілова на посаду юрисконсульта Юридичного відділу Олександрівської міської управи була погоджена.

29 липня 1918 року Олександрівська міська управа розглянула заяву присяжного повіреного Трандафілова Миколи Лазаровича про бажання зайняти посаду юрисконсульта міської управи. Також одночасно було розглянута заява на ім'я міського голови міського юрисконсульта Римаренка О. С. про бажання подати у відставку. Було вирішено запросили Трандафілова М. Л. на посаду міського юрисконсульта з 1 серпня 1918 року, з окладом 600 крб на місяць. А з 1 серпня 1918 року Трандафілов М. Л. запропонував реорганізацію свого відділу. Згідно з новим

проектом було запропоновано збільшити штат відділу ще одною посадою — машиністкою 1-го розряду з окладом 250 крб на місяць. Обладнати приміщення юридичного відділу 3 столами (600 крб), 6 стільцями (45 крб) та однією печатною машинкою «Ундервуд» (2500 крб), юридичною літературою на 500 крб.

9 серпня 1918 року на засіданні Олександрівської міської думи було розглянуто та одноголосно підприєmano проект реорганізації юридичного відділу і фінансування цих заходів в розмірі 10550 крб на 1918 рік, запропонований М. Трандафіловим.

Таким чином, у нашому дослідженні історії адвокатури Запоріжжя відкрито перші нові імена адвокатури Запоріжжя кінця XIX ст. — XX ст., зокрема діяльність адвоката Олександра Римаренка, як керівника юридичного відділу міської ради, та його наступника, показано зміну якості роботи адвокатури із залученням приватних повірених.

Нариси зародження та становлення адвокатської справи на Запоріжжі в другій половині XIX — початку XX ст. будуть продовжені у наших наступних дослідженнях і публікаціях. Це справа нашої честі і гідності¹.

¹ Джерела і література:

¹ Державний архів Запорізької області (далі — ДАЗО), ф. 24 оп. 1, спр. 928, арк. 7, 13, 32.

² ДАЗО, ф. 24, оп. 1, спр. 928, арк. 37.

³ ДАЗО, ф. 24, оп. 4, спр. 28, арк. 205.

⁴ ДАЗО, ФР. — 2030, оп. 2, спр. 250, арк. 34 — 35, арк. 43.

⁵ Корнієнко І. В. Організація адвокатури в південноукраїнських губерніях кінця XIX — першої чверті XX ст.: порівняльно-правова характеристика // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція, 2018, № 36, том 1, с. 8 — 12, с. 8 — 9.

⁶ Весь Екатеринослав. Справочная книга. — Екатеринослав, 1913 г. — с. 183 — 184.

⁷ Екатеринославский адрес-календарь. 1917 год. Екатеринослав. Издание губернской типографии. — с. 243.

⁸ Отчет о деятельности Александровского городского Общественного Управления за 1897 год. Александровск, Печатано в типогр. Б. Я. Штерн, соб. Дом. с. 72 — 73.

⁹ Отчет Александровского городского общественного самоуправления за 1903 год. — Александровск. Типогр. Б. Я. Штерн, 1905 г., с. 402 — 404.

¹⁰ Журнал очередного заседания Александровской Городской Думы мая 21-го дня 1915 года. // Журналы Александровской Городской Думы за 1915 год. — Александровск, Типография при учил. хут. глухонемых, 1916 г., с. 121.

¹¹ Журналы Александровской Городской Думы за 1916 год. — Александровск, Типография при учил. хут. глухонемых, 1917 г., с. 89.